

УДК 378.046.4

ФЕНОМЕН ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ЗМІСТІ ПІДРУЧНИКА ДЛЯ КЕРІВНИКА ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

О. М. Онаць,*кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник*

У статті репрезентовано концептуальні підходи щодо розгляду феномена педагогічної культури, важливість її формування та розвитку для успішного виконання керівником загальноосвітнього навчального закладу своєї управлінської місії.

Ключові слова: *культура, педагогічна культура керівника, концепції, функції культури, керівник загальноосвітнього навчального закладу.*

Постановка проблеми. Освіта є основним соціальним інститутом, у якому професійно займаються передачею наступним поколінням культурного досвіду людства. Культурологічні засади управління у цій сфері є надзвичайно важливими.

Ключовою фігурою в освіті та у школі, соціальним лідером, який повинен володіти відповідними знаннями і вміннями, бути здатним керувати розвитком навчального закладу, реалізовувати завдання суспільства та держави, є керівник загальноосвітнього навчального закладу, що повинен мати високий рівень управлінської культури.

Питання формування управлінської культури керівника ЗНЗ, визначення сутнісних характеристик різних видів культур у його управлінській діяльності, феноменів чи субкультур як підвидів, розроблення й апробація субмоделей, серед яких важливе місце посідає педагогічна культура керівника, розгляд культури та особистості керівника в світі культури в їх інтегральній цілісності, а не тільки окремих аспектів, здебільшого залишалися поза увагою українських дослідників. Підтвердженням цього є і наше дослідження навчальних планів 20 закладів освіти, у яких є магістерська програма «Управління навчальним закладом».

Тому є нагальна потреба дослідження проблеми феномена педагогічної культури в управлінській діяльності керівника крізь призму актуальних освітніх потреб, реалізації гуманістичних суспільних і особистісних цінностей і здобутків освітнього менеджменту, введення цього курсу до навчальних планів підготовки майбутніх, вчителів та керівників загальноосвітніх навчальних закладів.

Аналіз останніх досліджень. Вагомий внесок у визначенні сутності культури як філософської категорії внесли В. П. Андрущенко, В. С. Біблер, Т. В. Іванова, Е. В. Ільєнков, І. А. Зязюн, В. Г. Кремень, В. С. Лутай, В. А. Слас-тенін та ін. [1; 2; 7; 15; 16; 14; 27; 29; 36].

Розкриття загальних основ професійної культури, висвітлення загальних питань проблеми формування особистості представлено у науковому доробку Р. Бернса, Е. А. Гришина, С. У. Гончаренка, Б. А. Дьяченка, В. В. Зелюка, Е. А. Климова, О. М. Онаць, Е. А. Симановського, С. О. Сисоевої [6; 9; 10; 11; 13; 28; 32; 34; 35].

Дослідженню педагогічної культури присвятили свої праці А. В. Барбаншиков, М. В. Богуславський, Є. В. Бондаревська, Р. Вдовиченко, В. В. Зелюк, Л. М. Калініна, Н. Н. Макарцева, А. Маслоу, С. С. Муцинов, О. М. Онаць, В. О. Сухомлинський та інші вчені й дослідники [3; 4; 5; 8; 13; 17–26; 30; 31; 33; 37; 38].

Формулювання цілей статті. Метою статті є з'ясування концептуальних засад феномена педагогічної культури з метою її формування та розвитку в керівників ЗНЗ і вчителів.

Виклад основного матеріалу. У повсякденній свідомості людей, у тому числі освітян, міцно укорінилося сприйняття культури взагалі (зокрема, і педагогічної) винятково як творчих результатів духовних видів діяльності. Тобто культура, культурність, педагогічна культура здаються простими доповненнями до щоденних справ, вторинним чинником у людському житті, зазвичай часто розглядаються лише в аспектах духовно-моральної, етичної та естетично-виховної інтерпретації зв'язку людини і культурних надбань. Однак культура є і передумовою, і критерієм оцінювання всієї людської діяльності, вона є універсальним чинником буття людини, що поєднує практичну та духовну активність, ставлення до світу і людей, до самого себе.

Культура пронизує всі сфери людської життєдіяльності – від матеріально-виробничої та сфери потреб до найвеличніших виявів людської творчості. Вона впливає на соціально-психологічні прояви життєдіяльності особистості: працю, діяльність, побут, дозволя, етику, етикет, мислення, красномовство.

Зміст культури впливає не лише на темп діяльності, прискорюючи чи уповільнюючи її, а й визначає її змістовне цілеспрямовання. Культура, як людська і суспільна категорія діяльності та величезна цінність, розглядається у таких масштабних (великовекторних) напрямках:

- культура виробництва матеріальних благ (землеробство, тваринництво, ремісництво, культура харчування, технічні досягнення століть та епох);
- культура духовна, пов'язана з особливою діяльністю людини – трудовим досвідом, спадкоємною працею, пошануванням Землі, Сонця, Неба, Вітру, рослинного і тваринного світу, літературою та мистецтвом, архітектурою.

В історичному контексті культура в усі часи виступала могутнім чинником соціального розвитку. Вона завжди відображала якісну характеристику суспільного життя, уособлювала в собі специфічний спосіб розвитку людської життєдіяльності, зафіксований у результатах діяльності, системі соціальних норм і правил, релігійних і художніх поглядах людини, функціонуванні техніки, феномені моралі й естетичного досвіду. Як соціальний індивід людина є творенням культури, а культура – творцем людини [2, с. 439].

У ХХІ ст. набуває широкого обговорення нова система цінностей і цілей освіти, відроджується концепція особистості, що базується на ідеях природо-відповідності, культурної доцільності та індивідуально-особистісного розвитку. Зазнають змін погляди на дитинство, яке розглядається як самооцінний період людського життя. З'являються нові парадигми освіти, в яких педагогічна діяльність визначається новою мовою науки. У науковий обіг входять такі поняття, як «освітній простір» та «освітній регіон», «інноваційні процеси» та «екологія дитинства», «суб'єктний досвід» та «особистісні думки», «культурно-інформаційне середовище» і «освітні технології», «дитиноцентризм», «культурно-освітнє середовище». Це означає, що педагогічна культура стає визнаною суспільною й особистісною цінністю у сфері освіти.

Зміна ціннісних орієнтацій у політиці, економіці, науці, культурній сфері зумовлена зміною цивілізацій, що відбулася на межі століть та на початку ХХІ століття. Вік техніки змінюється на вік людини. Людство здійснює творчий пошук шляхів переходу від технологічної цивілізації минулого ХХ ст. до антропогенної цивілізації теперішнього та майбутнього ХХІ століття.

У світовому інтеграційному процесі відбувається змішання різних етносів і етнічних культур. Помітним і правомірним є бажання кожної нації зберегти свої національні традиції та цінності, мову, мистецтво, свою етнічну ментальність, і разом з тим виникає необхідність навчатися жити в полікультурному, толерантному, педагогізованому середовищі.

Зазначені тенденції свідчать про те, що основними методами проектування та розвитку освіти стає культурологічний підхід, який орієнтує систему освіти на діалог з культурою людини як її творця і суб'єкта, здатного до культурного саморозвитку, на утвердження ціннісного ставлення до людини, гуманізацію стосунків між людьми, зміцнення духовно-моральних основ родинного та суспільного виховання, бережливе ставлення до кожної дитини, культурну ідентифікацію кожної особистості.

Тому формування педагогічної культури є одним з найважливіших завдань у процесі підготовки майбутніх педагогів і керівників, а зростання рівня сформованості педагогічної культури – під час підвищення кваліфікації керівників загальноосвітніх навчальних закладів і вчителів. Адже саме педагогічна культура створює й обслуговує духовні та матеріальні цінності, дає якісну характеристику управлінської діяльності керівника. Духовні цінності – це накопичені людством педагогічні знання, досвід, почуття, настрої, теорії, концепції, педагогічне мислення. Матеріальні цінності втілені в установах освіти, засобах навчання та виховання, навчально-методичному та ресурсному забезпеченні.

Управлінська діяльність керівника загальноосвітнього навчального закладу безпосередньо пов'язана з такими поняттями: матеріальна та духовна культура, матеріальні та духовні цінності, цілі освіти, мета управління, навчання й виховання, розвиток учнів і формування професійної компетентності членів педагогічного колективу [1; 3; 15].

Формування та розвиток педагогічної культури потребує певної методологічної переорієнтації педагогічних і наукових кадрів, вивчення класичної філософської культурологічної спадщини, осмислення досвіду світочів педагогічної науки, визначення концептуальних підходів до вивчення феномена педагогічної культури та його ролі в управлінській діяльності керівника і в формуванні його особистості.

Для з'ясування її феномена, що є метою нашого дослідження, можна застосувати такі концептуальні підходи: аксіологічний; діяльнісний; етносоціологічний; особистісний; духовний.

Аксіологічна концепція розглядає педагогічну культуру як сукупність накопичених людьми матеріальних і духовних цінностей, на які орієнтується педагогіка як наука про виховання. Її прихильники в будь-якому елементі педагогічної культури вбачають не стільки сам предмет, скільки його значення для керівників, вчителів та інших працівників закладу, учнів, яке він має за межами свого природного буття. Педагогічна культура, таким чином, розглядається як предметний світ, сповнений значущих для людини цінностей. В аксіологічній концепції виокремлюють два підходи: бінарний – розглядає включення в педагогічну культуру як позитивних, так і негативних цінностей; прогресивний – розглядає включення в педагогічну культуру тільки позитивних цінностей.

Діяльнісна концепція спрямована на дослідження сутності, засобів і способів педагогічної діяльності, які забезпечують реалізацію професійних і особистісних цінностей вчителів та керівників. Цінності, які сповідує школа та її керівник, позначаються на способі досягнення мети. Спосіб діяльності та засоби відображають рівень сформованості педагогічної культури керівника ЗНЗ та рівень організаційної культури навчального закладу, оскільки вони визначають пріоритетні якості, необхідні для цієї діяльності: розум, силу, підприємливість, творчість, духовність тощо.

Етносоціологічна концепція розглядає педагогічну культуру як діяльність людини на противагу тому, що дається природою. Прихильники цієї концепції вбачають у педагогічній культурі сукупність всього, що робить людину людиною, фахівця фахівцем. При цьому поняття «все» містить у собі як суто природні об'єкти, так і предмети, створені людьми, і духовні явища. Педагогічна культура допомагає виявити людяність у людині, ступінь, шлях формування, розвитку та реалізації соціальних сил особистості в її різноманітній суспільній діяльності, зокрема професійній. Саме культура відрізняє людину від усіх інших живих істот, оскільки розвиток особистості здійснюється у процесі соціалізації за рахунок засвоєння соціального досвіду. Найбільш вдалий варіант етносоціологічної дефініції педагогічної культури можна визначити таким чином: педагогічна культура є концентрованим досвідом попередніх поколінь, що дає можливість кожному керівнику та вчителю засвоїти цей досвід самому, брати активну участь у його примноженні та впровадженні.

Особистісна концепція сприяє виявленню актуальних якостей особис-

тості керівника, лідера і менеджера, педагога-професіонала як суб'єкта між-особистісних управлінських і навчально-виховних стосунків, управлінської діяльності, який саморозвивається та самореалізується.

Духовна концепція відображає культуру духовної сфери життя суспільства та навчального закладу, зокрема: віру, мораль, мистецтво тощо. До духовної культури належить культура інтелектуальна, моральна, правова, художня та релігійна.

Такий розподіл культури є умовним. Деякі дослідники вважають, що культура – це нормативні вимоги до будь-якої діяльності особистості, а тому розмаїття культури залежить від кількості видів людської діяльності. Ускладнення різних видів діяльності зумовлює розвиток і диференціацію культури, виділення в ній нових самостійних елементів і підсистем, субкультур.

Варто зазначити, що одні дослідники пов'язують педагогічну культуру з інформацією та знаковими системами, у яких вона закодована. Інші характеризують її як унікальну технологію людської діяльності. Треті вбачають у ній небіологічну систему адаптації людини. Четверті сприймають її як ступінь розвитку вольової сфери в людській діяльності. П'яті розуміють культуру як сукупність матеріальних і духовних цінностей. Кожен з представлених підходів виділяє власний предмет дослідження, що й актуалізує виокремлення педагогічної культури.

У першому випадку про педагогічну культуру можна говорити як про критерій ефективності передачі інформації від попередніх поколінь до наступних і рівня витрат останніх під час засвоєння знакових систем. У другому випадку варто виходити з поділу культури за видами діяльності та вбачати у ній технологію конкретного управлінського чи педагогічного виду діяльності. При третьому підході педагогічна культура буде виходити далеко за межі конкретного виду діяльності, буде визначати форми і методи соціалізації та соціальної адаптації особистості. У четвертому випадку поняття педагогічної культури набуває ціннісного характеру, виражаючи ступінь суспільного сприяння або протидії формуванню вільно діючої особистості. І, нарешті, в останньому випадку вона однозначно визначається як форма прояву духовної культури суспільства. Така поліваріативність можлива за умови, що кожен вид завжди має родові ознаки. Універсальність родового поняття «культура» проявляється й у кожному з його видових проявів.

Представлені варіанти концептуальних підходів до розподілу зазначеної культури за видами, при всьому розмаїтті вихідних підстав, гармонійно доповнюють і конкретизують один одного та можуть бути застосовані до характеристики педагогічної культури. Основними критеріями виокремлення тих або інших типів педагогічної культури виступають: зміст ціннісних орієнтацій у сфері освіти; норми стосунків керівника загальноосвітнього навчального закладу і тих, з ким він працює – вчителів, учнів, громадськості; розвиток вольової сфери керівника при виконанні ним своєї соціальної ролі лідера та менеджера.

Оскільки педагогічна культура є складовою загальної культури, то керівнику навчального закладу важливо знати, що вона може виконувати такі функції: людинотворчу, пізнавальну, освітню, освоювально-перетворювальну, акумуляцій та трансляції досвіду через традицію, комунікативну, нормативно-регулятивну, прогностичну, інтегративну, інформаційну, гедоністичну, захисну.

Найпершою соціальною функцією культури є людинотворча, адже суспільно-культурне середовище у сукупності з іншими чинниками формує певний тип особистості. Чим глибший зв'язок цього середовища з теорією та історією культури, тим міцніше закріплюються в процесі формування особистості патріотичні та загальнолюдські якості. Усвідомлюючи і сприймаючи культурні надбання та цінності рідної землі, люди закріплюють та передають із покоління в покоління почуття відданості своїй батьківщині, обов'язку перед своїм народом, прагнення сприяти його розквіту і щастю. Показовим прикладом людинотворчої функції культури є всім відомий так званий феномен Мауглі. Людинотворча функція визначає всі інші, які в своїй сукупності конкретизують її.

Важливу роль відіграє пізнавальна функція, у якій виражені властивості культури втілювати у певний конкретно-історичний період результати пізнання людиною світу. Пізнання культури та культура пізнання – це дві взаємопов'язані складові процесу засвоєння людиною створених попередніми поколіннями знань і накопичення їх у процесі власної праці. Через інтеграцію в гармонічній цілості технічних, гуманітарних і природничих знань та людської практики культура спрямовує людину на пізнання світу.

Освітня (просвітницька) функція культури полягає у залученні особистості до засвоєння створених і нагромаджених людством знань, освітніх і професійних навичок, формуванні духовного світу особистості.

Освоювально-перетворювальна функція педагогічної культури в управлінській діяльності керівника ЗНЗ дає змогу пізнавати і видозмінювати ті чи інші явища як зовнішнього, так і внутрішнього життя колективу закладу, пристосовувати навколишній світ, свої потреби і запити до задоволення суто людських потреб, інтересів відповідно до загальноприйнятих норм і правил, до загальних тенденцій розвитку суспільства.

Функція акумуляції та трансляції досвіду через традицію допомагає в межах педагогічної культури забезпечити зв'язок минулого з сучасним і використати його для досягнення власних управлінських цілей щодо розвитку навчального закладу, забезпечення якості освіти тощо.

Комунікативна функція педагогічної культури означає, що саме в межах культури може здійснюватися організована, взаємовигідна й ефективна комунікація, міжособистісне професійне спілкування.

Нормативно-регулятивна функція передбачає, що педагогічна культура виступає регулятивним фактором, який прямо і опосередковано вказує на доцільність чи недоцільність виконання тих чи інших управлінських дій, щоб бути успішним у даному культурно-освітньому середовищі.

Прогностична функція дає змогу через педагогічну культуру в управлінській діяльності керівника здійснювати прогнозування стратегічного розвитку навчального закладу, відчувати і втілювати нові ідеї або програмувати власний культурний розвиток та всіх учасників навчально-виховного процесу таким чином, щоб у потрібний час досягати тих чи інших важливих цілей.

Інформаційна функція культури забезпечує у формі різних знакових систем втілення результатів людської діяльності, цінностей культури – від найдавніших переказів, легенд до наукових понять, які відображені у творах різних видів мистецтва.

Інтегративна функція культури реалізується на національному та міжетнічному рівнях. Вона сприяє зближенню та взаємозбагаченню національних культур, міжкультурній освіті та вихованню.

Гедоністична функція має естетичний характер. Це функція не лише задоволення, наслідування, визнання, досягнення тих чи інших культурних цілей, врахування задоволення, відчуття комфорту, зумовленого належністю саме до конкретної культури, до саме цього колективу, конкретного освітньо-культурного середовища. Принцип задоволення є своєрідним критерієм, показником ефективності та рівня сформованості педагогічної культури.

Захисна функція дає змогу відчуті педагогічну культуру як набір засобів, які можуть захистити людину від надмірної відвертості, нерозуміння, безграмотного спілкування, відчуження [14, с. 246–247]. Завдяки захисній функції педагогічної культури можна визначати стандартні та нестандартні шляхи вирішення проблем і зменшити стан невизначеності, коли люди зустрічаються з новими ситуаціями.

Названі функції дають змогу не лише визначити педагогічну культуру як системотворчий, світоглядний компонент формування особистості керівника-професіонала, але й побачити в ній дієву, практично значущу силу, що здатна активно впливати на процес досягнення тих чи інших цілей за допомогою витонченого та гнучкого інструментарію.

У структурі педагогічної культури керівника навчального закладу можна виокремити такі блоки: когнітивний і поведінковий.

Когнітивний блок педагогічної культури керівника ЗНЗ – це нерозривна єдність двох складових: його актуальної культури та культури накопиченої (культурної пам'яті). Під актуальною розуміється та частина педагогічної культури, рівень сформованості якої має керівник, яка безпосередньо функціонує в певному суспільстві на даний момент і виражається в повсякденних проявах культури управлінської діяльності, побуту, стилю поведінки. Культурна пам'ять – це засвоєні, але не стерті прогресом старі знання та уміння, які за необхідності можуть використовувати досвід минулого. Актуальна педагогічна культура керівника ЗНЗ охоплює знання про ті форми і методи трансляції соціального досвіду, які реально функціонують у сучасному суспільстві. Культурна пам'ять зберігає інформацію про колишні форми та методи передачі суспільного досвіду, які не використовуються у практиці навчання і виховання, управління навчальним закладом.

Поведінковий блок педагогічної культури складається з відповідних норм, цінностей, звичаїв і традицій, які сповідує та яких дотримується керівник. Будь-яка культура завжди має соціально-нормативний характер. Соціальні норми визначаються як загальноприйняті правила, зразки поведінки або дії. Засвоюючи їх, людина долучається до конкретного виду культури. Педагогічна культура є нормативною, оскільки за її допомогою встановлюються певні норми можливих стосунків керівника загальноосвітнього навчального закладу з педагогічним колективом, учнями та їхніми батьками.

Норми педагогічної культури історично мінливі. Це пов'язано з динамічністю та варіативністю утворення її як сфери діяльності. Серед факторів, які серйозно вплинули на зміну норм педагогічної культури, можна виокремити такі: перехід до моногамної форми шлюбу з передачею патріархальній родині функцій суб'єкта педагогічного впливу замість родоплемінного виховання; виділення освіти в окрему систему діяльності та появу професійної педагогіки; появу друкарства; появу світської педагогіки; формування класно-урочної системи; виділення психології у самостійну галузь знання; виокремлення освіти в галузь суспільного виробництва, що обумовлена потребами матеріального виробництва та його обслуговування; вплив науково-технічної революції на освіту, появу якісно нових форм збереження, переробки та передачі інформації, породжених нею.

Культура професійно-педагогічної поведінки керівника передбачає, що за різних обставин управлінської діяльності (з колегами, учнями, їх батьками, керівництвом) керівник ЗНЗ – директор школи – дотримується норм моралі та педагогічної етики, проявляє гідність, доброзичливість, витримку, культуру спілкування, почуття такту. Він володіє своїм голосом, мімікою, жестами, відзначається привітністю, повагою до людей, чуйністю та прагне до самовдосконалення.

Педагогічна позиція, психолого-педагогічна компетентність, особистісні якості, ціннісні установки, творчо-лідерський досвід управління концептуалізує професійну поведінку керівника ЗНЗ, надає йому власного неповторного управлінсько-індивідуального стилю. І, навпаки, професійна поведінка керівників, для яких характерний низький рівень педагогічної культури, визначається безсистемністю, непослідовністю, невмінням творчо, оригінально вирішувати управлінсько-педагогічні проблеми.

Таким чином, професійно-педагогічна поведінка керівника ЗНЗ – це форма практичного втілення його індивідуальної педагогічної культури та прояв рівня її сформованості. Реалізації керівника ЗНЗ як гуманної творчої особистості, що вільно вибирає найбільш доцільні та ефективні форми і методи управлінської діяльності, багато в чому сприяють також організаційна культура навчального закладу, морально-психологічний клімат у культурно-освітньому середовищі та інноваційні процеси, які забезпечує керівництво навчального закладу власним прикладом.

Із зазначеного вище очевидним є той факт, що основним системоутворюючим елементом педагогічної культури керівника загальноосвітнього на-

навчального закладу виступає його управлінська та педагогічна діяльність, що сформувалися у структурі педагогічної культури на зовнішньому і внутрішньому рівнях.

Найбільш глибокий, прихований рівень охоплює систему поглядів і переконань, що поділяються учасниками навчально-виховного процесу і є результатом розумового програмування. Його практично неможливо побачити.

Зовнішній рівень становить видимі риси, які є зовнішніми проявами рівнів сформованості організаційної культури навчального закладу та педагогічної культури керівника. Це простежується в стилі керівництва, професійній поведінці керівника ЗНЗ у процесі його міжособистісної взаємодії з членами педагогічного колективу, учнівським самоврядуванням і батьківською громадою тощо.

Зовнішніми проявами складових, які значно впливають на формування і розвиток педагогічної культури керівника та колективу ЗНЗ, є: ідеали, норми і правила, символи, авторитети, цінності, традиції як видимі явища, що свідчать про очевидні та приховані переконання і настанови, які діють у навчальному закладі.

Ідеали – це сукупність цінностей, система ідей, що виражає інтереси суспільства, конкретного навчального закладу. Це світоглядні, ціннісні уявлення, які закріплюються у відповідних нормах і документах; образ бажаного, з яким має узгоджуватися реальність; дійсність у динаміці від менш досконалих до більш довершених форм; перспективи розвитку.

Норми і правила – регулятори взаємин учасників навчально-виховного процесу, їхнього міжособистісного спілкування, спосіб досягнення згоди та згуртованості в основних поглядах на ідеали та сприйняті всіма цінності.

Цінності – об'єкти інтересів шкільного колективу та кожного учасника навчально-виховного процесу; ціннісні стосунки, ставлення (об'єктивні суб'єктивні, індивідуальні та соціальні), які визнані в колективі; розуміння патріотизму, добра і зла, справедливості тощо.

Символи – це слова, гасла, ідеї, дії, предмети, які традиційно використовує загальноосвітній навчальний заклад, щоб зробити більш зрозумілими для всіх учасників навчально-виховного процесу завдання й цілі діяльності та розвитку. Такими символами можуть бути: емблема, прапор, гімн, мова навчання та спілкування. Це може бути манера одягатися, оформлення інтер'єру навчальних приміщень, стиль спілкування у навчальному закладі тощо.

Авторитети – це найбільш авторитетні та заслужені творчі вчителі, представники адміністрації закладу, учні чи батьки, які є своєрідними взірцями (героями) для всіх. Їхній стиль поведінки, виконання роботи, ідеї, пропозиції, дії, інноваційний досвід схвалюються та підтримуються з метою розвитку і створення позитивного іміджу навчального закладу, особистісного розвитку учасників навчально-виховного процесу.

Традиції – це звичаї та ритуали ЗНЗ. До них можна зарахувати проведення зборів, конференцій, семінарів, клубів за інтересами, урочистих подій,

нагородження переможців, вшанування кращих, манера вітати один одного, спосіб збереження владної дистанції (субординації) та демократичність стосунків, традиційні свята школи, дотримання народних звичаїв, особливості організації чергування, турбота про ветеранів, наставництво, шефство тощо.

Визнані всіма цінності й настанови мають великий вплив на працівників, учнів, батьків та інших представників культурно-освітнього середовища. Керівник ЗНЗ та його заступники, голови методичних об'єднань і творчих груп учителів, представники учнівського колективу, батьківська громада спільно вирішують, що добре, погано, раціонально, а що – ні, тобто здійснюють управління та співуправління з метою надання якісної освіти учням та особистісного розвитку кожного.

Представлені вище характеристики складових, які мають вплив на формування і розвиток педагогічної культури керівника та вчителів, неоднаково глибоко вкорінені в організаційній культурі навчального закладу. Зовнішній рівень – це символи, які легко виявляти і змінювати. Два більш глибоких рівні відображають міжособистісні стосунки і способи дій. Вони ґрунтуються на настановах, особистісних цінностях керівників, вчителів, учнів і є досить стабільними, їх нелегко виявити чи змінити.

Таким чином, зовнішній прояв впливів на формування педагогічної культури керівника ЗНЗ легко піддається змінам, тоді як внутрішній, глибинний – значно важче. З іншого боку, навіть поверхове маніпулювання зовнішніми символами – зміна манери рухатися, одягатися, презентувати себе – досить суттєво впливає на оточуючих. Здійснювати цей видимий і легkozмінний вплив необхідно свідомо та цілеспрямовано. Для цього керівнику необхідно мати достатній чи високий рівень сформованості педагогічної культури.

Висновки. Педагогічна культура означає якісну характеристику управлінської діяльності керівника загальноосвітнього навчального закладу та потребує не лише вивчення її концептуальних засад, але й уведення цього важливого спецкурсу до навчальних програм вищих педагогічних навчальних закладів і магістерських програм для керівників ЗНЗ, а також потребує більшої уваги у системі післядипломної педагогічної освіти та в самоосвітній діяльності керівника школи. Формування і розвиток педагогічної культури керівника потребує цілеспрямованої роботи з метою оволодіння цим новим педагогічним мисленням, спонукання його до творчого пошуку, гуманізації стосунків, створення у ЗНЗ контексту культури, якісної зміни професійно орієнтованої управлінської діяльності й особистісного розвитку.

Результатом стане створення успішного освітньо-культурного середовища, розвиток компетентностей учасників НВП, що змінить програму взаємовідносин – від культури ролі до культури мислення та результативності управлінської діяльності керівника, а також успішного виконання школою своєї місії перед суспільством.

Література

1. Андрущенко В. П. Сучасна соціальна філософія : курс лекцій / В. П. Андрущенко, М. І. Михайличенко. – К. : Генеза, 1996. – 368 с.
2. Андрущенко В. П. Освіта України в контексті суспільних проблем та суперечностей / В. П. Андрущенко // Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992–2002 : зб. наук. пр. до 10-річчя АПН України / Академія педагогічних наук України. – Ч. 2. – Харків : «ОВС», 2002. – 416 с.
3. Барабаншиков А. В. Педагогічна культура / А. В. Барабаншикова, С. С. Муцинов. – Рига : РВВПУ, 1982.
4. Богуславський С. Найти свой образ: Десять советов директора школы молодому учителю / С. Богуславський // Народное образование. – 1990. – № 5. – С. 84–89.
5. Бондаревская Е. В. Педагогическая культура как общественная и личная ценность / Е. В. Бондаревская // Педагогика. – 1999. – № 3. – С. 38.
6. Бернс Р. Развитие «Я-концепции» и воспитание / Р. Бернс ; [пер. с англ.] ; общ. ред. В. Я. Пилиповского. – М. : Прогресс, 1886. – 420 с.
7. Библер В. С. От наукоучения к логике культуры / В. С. Библер. – М., 1990. – С. 289–290.
8. Вдовиченко Р. Система організаційно-педагогічної діяльності міського управління освіти з підвищення компетентності керівників загальноосвітніх навчальних закладів : монографія / Р. П. Вдовиченко, Л. М. Калініна, В. Д. Чайка ; за ред. Л. М. Калініної. – К. ; Миколаїв : Вид-во «Ілліон», 2007. – 528 с.
9. Гришин Э. А. Теория и практика профессионально-этической подготовки учителя в системе высшего педагогического образования : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Э. А. Гришин. – М., 1981. – 303 с.
10. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 373 с.
11. Дьяченко Б. А. Розвиток професіоналізму молодого вчителя в системі післядипломної освіти : автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.04 / Б. А. Дьяченко. – К., 2000. – 19 с.
12. Енциклопедія освіти / Академія педагогічних наук ; гол. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – С. 439.
13. Зелюк В. В. Особистість в освіті: парадигма культури : монографія / В. Зелюк, В. Моргун, Т. Устименко. – Полтава : АСМІ, 2011. – 2011 с.
14. Зязюн І. А. Краса педагогічної дії / І. А. Зязюн. – К., 1997.
15. Иванова Т. В. Культурная среда современной школы / Т. В. Иванова / Педагогика. – 2006. – № 10.
16. Ильенков Э. В. Что такое личность / Э. В. Ильенков. – М., 1989.
17. Калініна Л. М. Google-сервіси для вчителя. Перші кроки новачка : навч. посібн. / Л. М. Калініна, М. В. Носкова. – Львів : ЗУКЦ, 2013. – 182 с.
18. Калініна Л. М. Професіограма українського директора школи / Л. М. Калініна // Директор школи. – Січень, 2001. – 3 (147). – С. 1, 13–15.
19. Калініна Л. М. Сутність феномену управління / Л. М. Калініна // Директор школи: Україна. – 2000. – № 2. – С. 26–33.
20. Калініна Л. М. Сучасні функції керівника школи / Л. М. Калініна // Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи : матеріали II всеукраїнської науково-практичної конференції. – Суми : «Мрія-12 ЛТД», 1998. – С. 111–113.

21. Калініна Л. М. Теоретичні підходи до управління навчальним закладом // Директор школи. – 2004. – № 10. – С. 12–14.
22. Калініна Л. М. Технологія інформаційного управління закладом освіти : науково-методичний посібник / Л. М. Калініна. – Харків : Видавнича група «Основа», 2005. – 159 с.
23. Калініна Л. М. Феномен культури в управлінській культурі керівника загальноосвітнього навчального закладу та методи його дослідження / Л. М. Калініна // Педагогічна освіта: теорія і практика : зб. наук. пр. – Вип. 5. – Кам'янець-Подільський : ПП «Медобори-2006», 2010. – С. 32–42.
24. Калініна Л. М. Теорія і практика функціонування обласного ліцею інтернатного типу : наук.-метод. посібн. / Л. М. Калініна, Н. В. Кнорр, М. І. Рябуха. – Київ – Херсон : Айлант, 2004. – 304 с.
25. Калініна Л. М. Інформаційне управління загальноосвітнім навчальним закладом: системи, процеси, технології : монографія / Л. М. Калініна. – К. : Інформатородор, 2008. – 472 с.
26. Калініна Л. М. Теоретико-прикладні аспекти формування інформаційної культури керівника загальноосвітнього навчального закладу : монографія / Л. М. Калініна. – К. : Педагогічна думка, 2012. – 159 с.
27. Кремень В. Г. Здобутки та перспективи середньої освіти / В. Г. Кремень // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2003. – № 7.
28. Климов Е. А. Психология профессионального самоопределения / Е. А. Климова. – Ростов-на-Дону, 1986. – 512 с.
29. Лутай В. С. Філософія сучасної освіти : навч. посіб. / В. С. Лутай. – К. : Магістр, 1996. – 256 с.
30. Макарецва Н. Н. Духовные ценности русской народной педагогической культуры / Н. Н. Макарецва // Педагогика. – 1998. – № 1.
31. Маслоу А. Самоактуализация личности и образование / [пер. с англ.] ; А. Маслоу. – К. – Донецк : Ровесник, 1994. – 52 с.
32. Онаць О. М. Теоретико-прикладна модель формування педагогічної культури керівника ЗНЗ / О. М. Онаць // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2012. – № 4. – С. 57–65.
33. Онаць О. М. Культура в освітньому демократичному середовищі / О. М. Онаць // Постметодика. – 2013. – № 4 (113). – С. 31–37.
34. Симановский А. Э. Структура профессионально важных качеств учителя, необходимых для организации творческого обучения / А. Э. Симановский // Мир психологии. – 2002. – № 4. – С. 215–221.
35. Сисоєва С. О. Педагогічна творчість : монографія / С. О. Сисоєва. – К. : Кн. вид. «Каравелла», 1998. – С. 22.
36. Сластенин В. А. К вопросу о профессиограме учителя общеобразовательной школы / В. А. Сластенин // Советская педагогика. – 1973. – № 5. – С. 72–80.
37. Сухомлинский В. А. Сердце отдаю детям / В. А. Сухомлинский. – К. : Рад. школа, 1973. – 288 с.
38. Сухомлинський В. А. Розмова з молодим директором школи / В. А. Сухомлинський / Вибр. Твори. Т. 4. – К. : Рада школи. – 1977. – С. 455.

References

1. Andrushchenko V.P. Suchasna sotsialna filosofia : kurs lektsii / V.P. Andrushchenko, M.I. Mykhailychenko. – K. : Geneza, 1996. – 368 s.
2. Andrushchenko V.P. Osvita Ukrainy v konteksti suspilnykh problem ta superechnosti / V.P. Andrushchenko // Rozvytok pedahohichnoi i psykhologichnoi nauk v Ukraini 1992–2002 : zb. nauk. pr. do 10-richchia APN Ukrainy / Akademiia pedahohichnykh nauk Ukrainy. – Ch. 2. – Kharkiv : OVS, 2002. – 416 s.
3. Barabanshchikov A.V. Pedahohichna kultura / A.V. Barabanshchikova, S.S. Mutsynov. – Ryha : RVVPU, 1982.
4. Boguslavs'kij S. Najti svoj obraz: Desjat' sovetov direktora shkoly molodomu uchitelju / S. Boguslavs'kij // Narodnoe obrazovanie. – 1990. – № 5. – S. 84–89.
5. Bondarevskaja E.V. Pedagogicheskaja kul'tura kak obshhestvennaja i lichnaja cennost' / E.V. Bondarevskaja // Pedagogika. – 1999. – № 3. – S. 38.
6. Berns R. Razvitie «Ja-koncepcii» i vospitanie / R. Berns ; [per. s angl.] ; obshh. red. V. Ja. Pilipovskogo. – M. : Progress, 1886. – 420 s.
7. Bibler V.S. Ot naukouchenija k logike kul'tury / V.S. Bibler. – M., 1990. – S. 289–290.
8. Vdovychenko R. Systema orghanizacijno-pedaghoghichnoji dijalnosti misjkocho upravlinnja osvity z pidvyshhennja kompetentnosti kerivnykiv zaghaljnoosvitnikh navchalnykh zakladiv : monohrafija / R.P. Vdovychenko, L.M. Kalinina, V.D. Chajka ; za red. L.M. Kalininoji. – K. : Mykolajiv : Vyd-vo «Ilion», 2007. – 528 s.
9. Grishin Je. A. Teorija i praktika professional'no-jeticheskoi podgotovki uchitelja v sisteme vysshogo pedagogicheskogo obrazovanija : dis. ... d-ra ped. nauk : 13.00.01 / Je. A. Grishin. – M., 1981. – 303 s.
10. Ghoncharenko S. U. Ukrajins'kij pedaghoghichnyj slovnyk / S. U. Ghoncharenko. – K. : Lybidj, 1997. – 373 s.
11. Djachenko B.A. Rozvytok profesionalizmu molodogho vchytelja v systemi pisljadyplomnoji osvity : avtoref. dys. kand. ped. nauk : 13.00.04 / B.A. Djachenko. – K., 2000. – 19 s.
12. Encyklopedija osvity / Akademija pedaghoghichnykh nauk ; ghol. red. V. Gh. Kremenj. – K. : Jurinkom Inter, 2008. – S. 439.
13. Zeljuk V.V. Osobystistj v osviti: paradyghma kul'tury : monohrafija / V. Zeljuk, V. Morghun, T. Ustymenko. – Poltava : ASMI, 2011. – 2011 s.
14. Zjazjun I.A. Krasa pedaghoghichnoji diji / I.A. Zjazjun. – K., 1997.
15. Ivanova T.V. Kul'turnaja sreda sovremennoj shkoly / T.V. Ivanova / Pedagogika. – 2006. – № 10.
16. Il'enkov Je. V. Chto takoe lichnost' / Je. V. Il'enkov. – M., 1989.
17. Kalinina L.M. Google-servisy dlja vchytelja. Pershi kroky novachka : navch. posib. / L.M. Kalinina, M.V. Noskova. – Ljviv : ZUKC, 2013. – 182 s.
18. Kalinina L.M. Profesioghrama ukrajins'kogo dyrektora shkoly / L.M. Kalinina // Dyrektor shkoly. – Sichenj, 2001. – 3 (147). – S. 1, 13–15.
19. Kalinina L.M. Sutnistj fenomenu upravlinnja / L.M. Kalinina // Dyrektor shkoly: Ukrajin. – 2000. – № 2. – S. 26–33.
20. Kalinina L.M. Suchasni funkciji kerivnyka shkoly / L.M. Kalinina // Pedaghoghichni innovaciji: ideji, realiji, perspektyvy : materialy II vseukrajins'koi nauko-vo-praktyčnoji konferenciji. – Sumy : «Mrija-12 LTD», 1998. – S. 111–113.

21. Kalinina L. M. Teoretychni pidkhody do upravlinnja navchalnym zakladom // Dyrektor shkoly. – 2004. – № 10. – S. 12–14.

22. Kalinina L. M. Tekhnologhija informacijnogho upravlinnja zakladom osvity : naukovno-metodychnyj posibnyk / L. M. Kalinina. – Kharkiv : Vydavnychy ghrupa «Osnova», 2005. – 159 s.

23. Kalinina L. M. Fenomen kultury v upravlinsjkij kulturi kerivnyka zaghaljnoosvitnjogho navchalnogho zakladu ta metody jogho doslidzhennja / L. M. Kalinina // Pedagoghichna osvita: teorija i praktyka : zb. nauk. pr. – Vyp. 5. – Kam'janecj-Podiljsjkij : PP «Medobory-2006», 2010. – S. 32–42.

24. Kalinina L. M. Teorija i praktyka funkcionuvannja oblasnogho liceju internatnogho typu : nauk.-metod. posib. / L. M. Kalinina, N. V. Knorr, M. I. Rjabukha. – Kyjiv – Kherson : Ajlant, 2004. – 304 s.

25. Kalinina L. M. Informacijne upravlinnja zaghaljnoosvitnim navchalnym zakladom: systemy, procesy, tekhnologhiji : monoghrafija / L. M. Kalinina. – K. : Informatodor, 2008. – 472 s.

26. Kalinina L. M. Teoretyko-prykadni aspekty formuvannja informacijnoji kultury kerivnyka zaghaljnoosvitnjogho navchalnogho zakladu : monoghrafija / L. M. Kalinina. – K. : Pedagoghichna dumka, 2012. – 159 s.

27. Kremenj V. Gh. Zdobutky ta perspektyvy serednjoji osvity / V. Gh. Kremenj // Dyrektor shkoly, liceju, ghimnaziji. – 2003. – № 7.

28. Klimov E. A. Psihologija professional'nogo samoopredelenija / E. A. Klimova. – Rostov-na-Donu, 1986. – 512 s.

29. Lutaj V. S. Filosofija suchasnoji osvity : navch. posib. / V. S. Lutaj. – K. : Maghistr, 1996. – 256 s.

30. Makarceva N. N. Duhovnye cennosti russkoj narodnoj pedagogicheskoy kul'tury / N. N. Makarceva // Pedagogika. – 1998. – № 1.

31. Maslou A. Samoaktualizacija lichnosti i obrazovanie / [per. s angl.] ; A. Maslou. – K. – Doneck : Rovesnik, 1994. – 52 s.

32. Onats O. M. Teoretyko-prykadna model formuvannia pedahohichnoi kultury kerivnyka ZNZ / O. M. Onats // Dyrektor shkoly, litseiu, himnazii. – 2012. – # 4. – S. 57–65.

33. Onats O. M. Kultura v osvitnomu demokratychnomu seredovyshchi / O. M. Onats // Postmetodyka. – 2013. – № 4 (113). – S. 31–37.

34. Simanovskij A. Je. Struktura professional'no vazhnyh kachestv uchitelja, neobhodimyh dlja organizacii tvorcheskogo obuchenija / A. Je. Simanovs'kij // Mir psihologii. – 2002. – № 4. – S. 215–221.

35. Sysojeva S. O. Pedagoghichna tvorchistj : monoghrafija / S. O. Sysojeva. – K. : Kn. vyd. «Karavella», 1998. – S. 22.

36. Slastenin V. A. K voprosu o professiogramme uchitelja obshheobrazovatel'noj shkoly / V. A. Slastenin // Sovetskaja pedagogika. – 1973. – № 5. – S. 72–80.

37. Suhomlinskij V. A. Serdce otdaju detjam / V. A. Suhomlinskij. – K. : Rad. shkola, 1973. – 288 s.

38. Sukhomlinsjkij V. A. Rozmov z molodym dyrektorom shkoly / V. A. Sukhomlinsjkij / Vybr. Tvory. T. 4. – K. : Rada shkoly. – 1977. – S. 455.

ФЕНОМЕН ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ В СОДЕРЖАНИИ УЧЕБНИКА ДЛЯ РУКОВОДИТЕЛЯ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ

В статье репрезентовано концептуальные подходы к рассмотрению феномена педагогической культуры, важность вопроса ее формирования и развития для успешного выполнения руководителем школы своей управленческой миссии.

Ключевые слова: культура, педагогическая культура руководителя, концепции, функции культуры, руководитель общеобразовательного учебного заведения.

Onats O.

THE ISSUE OF PEDAGOGICAL CULTURE IN THE CONTENT OF A TEXTBOOK FOR A HEADMASTER

In the article, the conceptual approaches to the pedagogical culture issue, the significance of its formation and development for a headmaster and a teacher which is predetermined by the fact that pedagogical culture assures and promotes the spiritual and material values, gives a qualitative characteristics of the headmaster's management activity are represented. The following conceptual approaches were chosen for the study on the pedagogical culture issue in the headmaster's management activity: axiological, activity-based, ethnical and sociological, personality-oriented, spiritual ones. In the article, it is stated that being a common culture component pedagogical culture has various functions: human development, cognitive, educational ones, acquisition and transmission, accumulation and experience transfer, communicative, legislative, prognostics, integrative, informational, hedonistic, and protective functions.

In the article, the pedagogical culture structure which is divided into two parts (cognitive and behavioral ones) and two levels (external and internal) is studied. They play a considerable role in the pedagogical culture formation. The author of the article puts an emphasis on the pedagogical culture importance in the headmaster's management activity as well as the necessity for its formation and development in the educational institutions and in the post-graduate education system.

Keywords: culture, pedagogical culture of the director, concepts, functions of culture, the head of general educational institution.